

մեր ց եւ չ ձայներուն մէջտեղն է եւ կրնայ այս երկու ձայներով ալ լսուիլ: — Ֆրանս. botte բառը մեր մէջ բացի պօք ձեւէն, ունի նաեւ նուազական պօքիցա ձեւը. ասիկա կազմուած է յուն. —իցա մասնիկով. եւ որովհետեւ թուրքերէնի մէջ ց ձայնը չկայ, ուստի անցած է մեզի յունարէնի միջոցով: — Իտալ. balla e mezzo «խոշոր թնդանօթ» (բուն կը նշանակէ «հակ եւ կէս») այնքան ձեւափոխուեր է, որ գրեթէ անճանաչելի ձեւ մը առեր է (պալլեմէզ քօփի). ասիկա թրք. bal yemez topə բառն է, որ ժողովրդական ստուգաբանութեամբ կը հասկցուի «մեզը չուտող թնդանօթ» (!). այս մեկնութիւնը յայտնի կերպով կը ցուցնէ՝ որ բառը առնուած է թուրքերէնի միջոցով եւ ո՛չ թէ ուղղակի իտալերէնէ: — Վերջապէս իտալ. scarmo, որ տուած է հայ. ըստուօզ, անշուշտ չէր կրնար մէկ անգամէն աւելորդ տեղը զ ձայնը ստանալ. բառը անցած է նախ իտալերէնէ յունարէնի, ուր սովորական -os վերջաւորութիւնն ստանալով՝ եղած է σκαρμος. ասկէ անցած է թուրքերէնի, ուր բառավերջի s ձայնը տանելի չէ եւ ըստ օրինի կը դառնայ z. հմտ. aforoz «նզովք», saloz «տխմար», kiraz «կեռաս», papaz «տէրտէր», kokoz «անկուտի» են. ըստ այսմ յուն. σκαρμος դարձած է թրք. askarmoz եւ ասկէ ալ հայ. ըստուօզ:

Կը տեսնենք ուրեմն որ եւրոպական բաները հայերէնի անցած ժամանակ ունեին չորս ճամբայ. կա՛մ ուղղակի, կա՛մ յունարէնի միջոցով, կա՛մ թուրքերէնի միջոցով եւ կա՛մ յունարէնէ անցնելով թուրքերէնի եւ թուրքերէնէ ալ հայերէնի: Ամէն մէկ պարագան առանձնապէս ճշտել մասնաւոր քննութեան գործ է, որ շատ անգամ ալ անյաջող կը մնայ: Ընդհանրապէս պիտի ընդունինք թէ ուր որ հայերէնի ձեւը ամբողջապէս կը ծածկէ եւրոպական ձեւը, փոխառութիւնը կատարուած է ուղղակի:

5.

Իտալերէն եւ ֆրանսերէն լեզուները երկուքն ալ լատիներէնի ծնունդ ըլլալով՝ երբեմն այնքան նման են իրարու, որ վերջաձայնով մը միայն կը տարբերին. հմտ. օր. Ֆրանս. elastique, gazeuse, gallon, garniture, lustrine, capote եւ իտալ. elastico, gasoso, gallone, guarnitura, lustrino, cappotto. Այս կարգի բառեր փոխ առնուած լինելով հայե-

րէնի մէջ, որոշելու համար թէ փոխառութիւնը ո՞ր լեզուէն կատարուած է՝ Ֆրանսերէնէ՞ թէ իտալերէնէ, անհրաժեշտ է ամէնէն առաջ դիտնալ թէ իտալերէն բառերու սովորական a, o, e, i վերջաւորութիւնները՝ ի՞նչ կու տան մեր մէջ:

Իտալ. a > hյ. ա. այսպէս են՝ alla turca > ալաթուրֆա, alla moda > ալամօտա, alla banda > ալապանտա, alla larga > ալառկա, alla franca > ալաֆրանկա, alla les-ta > ալեստա, algebra > ալեկպրա, amara > ամարա, america > ամէլիֆա, antica > անթիֆա, arma > արմա, usanza > զանցա, savorra > զափոա, soda > գօտա, regola > ըսակօլա, ricetta > ըռէչէթա, rota > ըռօտա, spatola > ըսպաթուլա, spalla > ըսպալա են:

Իտալ. o > օ. եղած օրինակներն են՝ aggio > ափօ, asso > սսօ, avviso > ալիօզ, rapporto > ըսափօրթօ, stufato > ըսթօֆաթօ, spallacio > ըսպալաչօ, sconto > ըսֆօթօ, teatro > թէատրօ, tempo > թէմփօ, tifo > թիֆօ, spirito > իսպիթթօ, lambicco > լամպիֆօ, nostromo > լօսթրօմօն, gusto > կըստօ, grado > կըրաստօ, grosso > կըրօստօ, già to' > ֆաթօ, giallo > ֆալօ, giramento > ֆլեռոմէթթօ, zinco > ֆլնֆօ, giro > ֆլնօ, metro > մէթթօ, mosto > մուսթթօ, morto > մօթթօ, infuso > ունֆուֆօ, cemento > չիմէթթօ. ballo > պալօ, bagno > պանջօ, bas-so > պաստօ, bravo > պրնաֆօ, bilancio > պիլանջօ, bigliardo > պիլառնօ, busto > պուսթթօ, bono > պօնօ, sacco > սաֆօ, seques-tro > սէֆէսթթօ, sollazzo > սօլաչօ, solfato > սօլֆաթթօ, vaso > վաֆօ, velo > վէլօ, damasco > տամասլօ, deposito > տէֆօթթօ, decotto > տէֆօթթօ, duello > տուվէլլօ, ris-chio > ըէզիֆօ, pagamento > փակամէթթօ, pagliaccio > փայլանջօ, banco > փանկօ, pi-ano > փիյանօ, pinzo > փինջօ, pippio > փիփթօ, punto > փունթթօ, caminetto > ֆամէլաթթօ, cambio > ֆամպիօ, canavaccio > ֆանավաչօ, canto > ֆանթթօ, quadro > ֆատրօ, credito > ֆռէտիթթօ, colaro > ֆօլարօ, cono-scimento > ֆօնիշիմէթթօ, consolato > ֆօնսօլարթթօ, consulto > ֆօնցօլթթօ, onorato > օնօնարթթօ, falso > ֆալցօ, frutto > ֆրութթօ, filetto > ֆիլէթթօ, filo > ֆիլօ, fino > ֆինօ:

¹ Իտալերէն բառերը գրեթէ միշտ կը վերջաւորին ձայնաւորով. այս վերջաւորութիւններն են՝ եզ. ար. օ, եզ. եզ. a, երկու սեռի համար e, յօգնակիէի մէջ օ եւ e կը դառնան i, իսկ a կը դառնայ e:

Իտալ. e կը ջնջուի հայերէնի մէջ. այսպէս են՝ smaride > ըզմարիտ, limone > լիմօն, imperatore > իմփէրաթօր, interesse > ինթէրօս, giubbone > ցապպօն, genovese > ցինցիվիզ, maltese > մալթըզ, ciancione > չանչան, banchiere > պանֆէն, bastone > պաստօն, barbiere > պէրպիւ, ragione > ռաֆօն, signore > սինջօր, vernice > վէռնիֆ, patente > փաթէնթ, perrucchiere > փերուֆէր, cambiale > ֆամյալ, cassiere > ֆացիէր, console > ֆօնսօլ, forte > ֆօրթ:

Այս օրէնքին լաւագոյն ասպացոյցը կու տայ մէջ իտալ. vacanza «զպրօցական արձակուրդ» բառը, որ կը գործածուի մեր մէջ վախանցա եւ վախանց ձեւերով. առաջինը ու վախանցա ձեւէն է, երկրորդը՝ ասոր յոգ. vacanze ձեւէն: Բառս կարելոր է նաեւ անով՝ որ պարունակելով իր մէջ ց, ամենեւին կասկած չի թողուր թէ գուցէ թուրքերէնի միջոցով անցած ըլլայ մեզի կամ թէ ընդհանրապէս անցած ըլլայ: Մասամբ ասոր նման ալ մեզի անցած ըլլայ: Մասամբ ասոր նման է չօֆօլարթա եւ չօֆօլարթ. առաջինը իտալ. cioccolata բառէն, երկրորդը՝ ասոր երկրորդական cioccolate ձեւէն²:

Իտալ. i վերջացող բառերը շատ թիւ ըլլալով՝ թէ ի՞նչ ձեւ կը ստանայ այս վերջաձայնը մեր մէջ՝ յայտնի չէ. ըստ երեւուածի անփոփոխ կը մնայ. այսպէս ունինք՝ salami > սալամաւի, brillanti > փոլանթի, բայց ասոնց հասակ նաեւ sparmaceti > ըսփարմաչէթ, ուր i ձայնը կորսուած է: Ուրիշ օրինակ չկայ:

Ֆրանսերէն փոխառութեանց մէջ բառին վերջաձայնը, ձայնաւոր ըլլայ թէ բառաձայն, անփոփոխ կը պահուի (հակառակ իտալերէնի): Ասոնց մէջ Ֆրանսերէն բառին գրութեան ձեւը նշանակութիւն չունի եւ հնչումն է որ հաշուի կ'առնուի: Այսպէս են՝ atout > աթիւ, aller-retour > ալէրթուրագրաֆ, amazone > ամազօն, en-veloppe > ամպօլօփ, entrée > անթրէ, en-gagée > անկամէ, absurde > սպուրթթ, abonné > սպօնէ, adresse > ստոնէս, ab-sinthe > սպսինթ, soirée > գուարթ, sau-teuse > սօթիզ, électrique > էլէկթրիկ, ex-

press > էֆրափրէս, régie > ըրէժի, rhum > ընօլ, store > ըստօն, tricot > քրիֆօ, tulle > քիւլ, tonneau > քօնօ, torpille > քօնփիլ, lancier > լանսիէ, corset > խուսէ, merci > մէրսի, millard > միլյառ, mortier > մօրթիէ, charivari > շարիվարի, chaîne de dames > շէնտիտամ, brodé > պրօնէ, biscuit > պիսքիտի, syndicat > սինտիֆա, vernis > վէռնի, prix fixe > փռէֆիֆա, յատկապէս յիշենք monsieur > միսիւ:

Վերջաձայն ուղղակի ու ձայնը կը դառնայ ց. ինչ. appartement > ափարթաման, ornement > օնման, exposition > էֆրափօրիֆօն, train > քրէն, jardin > ժանտէն, jambon > ցամպօն, manchon > մաշօն են.

Քիչ զէպեր ունինք՝ ուր Ֆրանսերէնի վերջաձայնը ինկած ըլլայ. այսպէս են՝ w) Չայնաւորի անկուծ. — consolidé > ֆօնսօլիտ, porte-monnaie > փօրթմէն, plateau > փլաթ, soie décréuée > սստաթթօ:

p) Բաղաձայնի անկուծ. — Louis-Quinze > լուֆէն, jarretière > ժարթիէ, rabatement > ըսպարիմա, galvanisme > կալվանիզ, magnétisme > մանյաթիզ, rhumatisme > ռօմաթիզ:

Աւելի քիչ են այն զէպերը՝ ուր բառավերջի ամբողջ մաս մը յաճախակի գործածութեան պատճառաւ ամբողջապէս ինչայ՝ հնչման թեթեւութեան համար. այսպէս են՝ protestant > փնօթէստան (բայց եւ համառօտեալ փրօտ), revolver > ըռէվօլ. հետտեալ փրօտ) է robe de chambre > ընօպտէթթրաֆան է robe de chambre > ընօպտէշան, որուն հոմանիշ իտալերէն ձեւն ալ roba di camera, ենթարկուելով նոյնպիսի կրճատման, դարձեր է ընօպտիկ: Նոյնպէս է նաեւ իտալ. pantofola > փանթօֆ:

Իտալերէն e վերջաձայնի անկուծան ձառու շատ անգամ Ֆրանսերէն եւ իտալերէն բառերը մէկ ձեւի կը վերածուին, այնպէս որ անկարելի կ'ըլլայ որոշել անոնց ծագումը, եթէ երկրորդական պարագաներ չզան հաստատելու մին կամ միւրը: Այսպէս օր. կառնօն, մէտայօն, միլյօն, ցապիլօն (զրամ, մոյգ), պալօն, պուկրէն, պուֆալ, սալօն, վափօր, փանթօլ կամ փանթօլօն, փարսուլ, ֆօրտօն, օնօն, ֆապրիֆարթ, ֆիստօն կրնան հաւասարապէս գալ թէ՛ իտալ. gallone, medaglione, milione, napoleone, balcone, bugrane, boccale, salone, vapore, pantalone, parasole, cordone, onore, fabbricatore, festone ձեւերէն եւ թէ՛ Ֆրանս. gallon, mé-

² e ձայնի կորուստը զարմանալի չէ. որովհետեւ իտալերէնի մէջ ալ շատ անգամ վերջաձայն e կը կորսուի, մասնաւորապէս բայերու ձայնը. ինչ. andar (փխ. andare) «երթալ», far (փխ. fare) «ընել» են:

dailion, million, napoléon, balcon, bougran, bocal, salon, vapeur, pantalon, parasol, cordon, honneur, fabricant, feston **ձեւերէն**: Ասոնցմէ քանի մը հատը՝ միայն երկրորդական միջոցներով կարելի է որոշել թէ յատկապէս ո՞ր լեզուէն են. այսպէս՝ փառսոյ իբրեւ հին փոխառութիւն՝ իտալերէնէ ըլլալու է եւ ո՛չ թէ Փրանսերէնէ (համա. օմոէլա). ընդհակառակը վափօր՝ իբրեւ նոր փոխառութիւն, Փրանսերէնէ ըլլալու է եւ ո՛չ թէ իտալերէնէ. օմոն իտալերէնէ ըլլալու է, որովհետեւ նոյն լեզուէն ունինք նաեւ օմոնաքօ. նոյնպէս ֆապրիքաօր իտալերէնէ ըլլալու է, որովհետեւ նախ՝ արմատական ֆապրիքա բառը իտալերէնէ է եւ երկրորդ՝ Փրանս. fabricant աւելի «հնարող, յերկրող» իմաստն ունի եւ ո՛չ թէ «գործարանատէր», ինչպէս է իտալերէնը. ֆիստօն բառը Փրանսերէնէ ըլլալու է, որովհետեւ իտալ. festone աւելի ճարտարապետական զարդարանքներու համար կը գործածուի, իսկ Փրանս. feston՝ ժանեակի տեսակ մ'է: Միւսները կը մնան անորոշ:

Եթէ ձեւով տարբեր իտալ. եւ Փրանս. բառերը կրնային մեր մէջ մէկ ձեւի վերածուելով ծագմամբ անորոշ մնալ, որչափ աւելի ա՛յն բառերը, որոնք թէ՛ իտալ. եւ թէ՛ Փրանս. նոյն հնչուումն ունին եւ երբեմն միայն գրութեամբ կը տարբերին: Այս կարգին կը պատկանին ալպօմ, առիլո, լիլա, կազիօ, մանքօ, պապիօ, տոմիօ, ֆօլեռա, տալլա: Ասոնցմէ ալպօմ եւ լիլա իբրեւ շատ նոր բառ, ըլլալու են Փրանսերէնէ, առիլո իբրեւ հին բառ՝ թերեւս իտալերէնէ է, միւսները անձանօթ:

Հակառակ ընդհանուր օրէնքին՝ կան քանի մը Փրանսական փոխառութիւններ, որոնց մէջ չհնչուած վերջատառը կը մնայ հայերէնի մէջ. այսպէս են bouquet > փուքէթ, chocolat > շօֆօլաք, rapport > ըռափօրք, gilet > ցիլէթ, franc > ֆրանսֆ: Ասոնցմէ ըռափօրք՝ թերեւս ո՛չ թէ Փրանս. rapport ձեւէն կազմուած ըլլայ, այլ կը ճատուած իտալ. rapporto > ըռափօրքօ ձեւէն, որ նոյնպէս գործածական է. շօֆօլաք կրնայ ձեւացած ըլլալ իտալ. cioccolata, cioccolatte ձեւերուն ազդեցութեամբ, որոնցմէ առաջինը սուած է մեր մէջ շօֆօլաքա, երկրորդը շօֆօլաք. այս երկուքը յատուկ են հին սեբոնդին. նոր ժամանակները՝ երբ եկաւ Փրանս. շօֆօլա ձեւը, ասիկա իստուեցաւ

արդէն գոյութիւն ունեցող շօֆօլաք ձեւին հետ եւ այսպէսով յառաջացաւ շօֆօլաք: Միւս երկու բառերուն համար (փուֆէթ եւ ցիլէթ), որոնք զուտ ժողովրդական բնոյթ ալ կը կրեն, բնաւ պատճառ մը չեմ կրցած գտնել:

6.

Ամէնուն յայտնի է որ իտալերէն գրական լեզուն Տանթէի († 1321) գործն է. Տանթէն գրեց Թոսքանայի բարբառով՝ որ աւելի կոկեց ու մշակեց. անկէ յետոյ իր լեզուն դարձաւ օրինակ ուրիշ իտալացի գրողներու համար եւ կամաց կամաց Իտալիոյ ընդհանուր գրական եւ ուսումնական լեզուն դարձաւ:

Մինչեւ այդ ժամանակ՝ Իտալացիք կը գործածէին դանազան բարբառներ. նոր գրական լեզուն ալ անշուշտ մէկ անգամէն ընդհանուր չդարձաւ, այլ կամաց կամաց տարածեց իր քայլերը եւ վերջապէս դարձաւ խօսակցական լեզու՝ կը թուած դասակարգի մէջ: Ըստ այսմ, այն հնագոյն ժամանակնէ ընդ, երբ հայերը Պոլսոյ եւ Խրիմի մէջ յարբերութեան մտած էին Իտալացուց հետ, դեռ գրական լեզուն չկար. եւ Հայերը բնականաբար իրենց փոխառութիւնները կատարած պիտի ըլլային խօսակցական լեզուի բարբառներէն: Որովհետեւ գիտենք որ Արեւելի Իտալացիք գլխաւորապէս վենետիցի եւ ձեռնովացի էին, ուստի մեր փոխառութիւններն ալ այս բարբառներէն կատարուած պիտի ըլլան: Ասիկա կրնանք փորձով ալ հաստատել:

Պոլսոյ բոլոր ժողովուրդներուն մէջ ալ տարածուած եւ ծանօթ բառ մ'է վա՛ռտա «գզո՛ճ, մէկգի կեցիր, ճամբա՛յ տուր, խաբա՛րդար», բացազանջութիւն, որ կառապաններն ու բեռնակիրները կը գործածեն՝ բազմութեան մէջ ճամբայ բանալու համար: Guarda դատնալու համար վա՛ռտա՛ պէտք ունի ցս նախաձայն խումբը վերածելու վ: Ասիկա կրնար Պոլսոյ մէջ տեղի ունեցած ըլլալ, բայց փոխառութեան ժամանակը այնքան քիչ է՝ որ միջոց չկայ յիշեալ ձայնարանական երեւոյթի գործադրութեան համար. մանաւանդ որ բուն թուրքերէն եւ հայերէն բառերու վրայ նոյն երեւոյթը չկայ: Լաւագոյն է ուրեմն մեկնել իտալական բարբառներով. եւ ահա վենետիկ բարբառը մինչեւ

այսօր ալ կը գործածէ ճիշտ միեւնոյն ձեւով եւ միեւնոյն նշանակութեամբ varda!

Այսպիսի օրինակներ դեռ շատ կան. համա.

զր իտալ.	վենետ.	հայ.
salsa	salza	սալցա «համեմանք»
vite	vida	վիտա «պտուտակ»
cucina	cusina	ֆուզինա «խոհանոց»
dozzina	տօզինա	տուզինա «երկուսանեակ»
gazetta	կազէթա	կազէթա «լրագիր»
braciola	brazola	պրձօլա «կողիկ»
mandorlato	mandolato	մանտօլէթա «նշահաց»
elastico	lastico	լաստիկ «ուտին»
carriola	cariola	ֆառլօլա «մահահալ»
dantello	dantela	քանթէլա «ժանեակ»
poppa	pupa	փուփա «ցուռիկ»
lotteria	lotaria	լօթարիա «վիճակահանութիւն»
aringa	renga	րինկա «տառեխ»
salamoia	salamora	սալամուռա «սղջուր»
flanella	fanela	ֆանէլա «ասուեակ»
falso	falzo	ֆալցօ «թիւր»
collare	colaro	ֆօլարօ «օձիք»

կան բառեր՝ որոնք թէեւ գրական իտալերէնի մէջ կը գտնուին, բայց ո՛չ այն նշանակութեամբ ինչ որ մեր բառն է. մեր նշանակութիւնը կը գտնենք ճշտու վենետիկի բարբառին մէջ. այսպէս ունինք ըսպալէթ «ուսողիւր» բառը. գրական իտալերէնի մէջ այս նշանակութեամբ կը գործածուի spallino, իսկ մեր բառին համապատասխան spalletta ձեւը կը նշանակէ «պատնէշ, պատուար, թումբ», բայց վենետիկի բարբառին մէջ ճշտու «ուսողիւր»: Այսպէս են նաեւ՝

զր իտալ.	վենետ.	հայ.
salata	«աղած»	«աղցան»
colla	«սոսին»	«սուլայ»
forchetta	«պատասխան»	«հերակալ»
cedola	«մասնաւոր»	«հաշուեփայտ»
uniforma	«միասն»	«(ած)զհամագլխատ»

իւնիֆօրմա կան բառեր՝ որոնք գրական իտալերէնի մէջ իսպառ չկան կամ գոնէ սովորական չեն, բայց կը գտնուին դարձեալ վենետիկի բարբառին մէջ. այսպէս են՝

փաթիկաքա	«պտոյտ»	պալաքա
ֆիլարմօնիֆ	«ձեռնադաշնակ»	ֆօլա
ֆրանցիլա	«նաչիհ հաց»	փուռֆէթա
ֆրափա	«տեսակ մը լիմօն»	չէրէլէ
մալկալէթա	«կօշիկ քիթը»	
ֆօնցիլնա	«թղթախաղ մը»	

Աւելի զարմանալի է այն որ մեր փոխառութեանց մէջ կան այնպիսի բառեր՝ որ ո՛չ

գրական իտալերէնի եւ ոչ ալ վենետիկան բարբառին մէջ գոյութիւն ունին, այլ կը մատնանշեն ուրիշ աղբիւր մը: Այսպէս ըսպէլար «դեղագործ» բառը անշուշտ իտալ. spezieria «դեղատուն» բառն է. բայց Z (g) ձայնը համապատասխան չէ մեր ձեւին, իտալ. spezieria կազմուած է spezie բառէն, որուն երկրորդական ձեւն է specie. արդ՝ եթէ spezie=specie, ուրեմն ենթադրելի է որ spezieria բառն ալ ունենայ *specieria ձեւ մը, որ մեր ձեւին մայրն է եւ սակայն ո՛չ գրական իտալերէնի եւ ոչ ալ վենետիկան բարբառին մէջ գոյութիւն ունի: Մեր բառը կը հաստատէ անոր գոյութիւնը:

Փոռաջօլ «երկանիւ կառք» կ'ենթադրէ իտալ. *birocciuolo բառ մը, որ կազմուած պիտի ըլլայ իտալ. biroccio «սայլակ» բառէն, նուազական մասնիկով. բայց ոչ գրական իտալերէնի եւ ոչ ալ վենետիկան բարբառին մէջ չկայ այսպիսի ձեւ մը. ասոնց բառին մէջ չկայ այսպիսի ձեւ մը. ասոնց մէջ կը գտնենք -ino նուազական մասնիկով ձեւեր, ինչ. իտալ. biroccino, վենետ. birucino «երկանիւ սայլակ»:

Ըսֆանդիլ «ծովաչափ» իտալ. scandaglio բառն է. որուն բայական ձեւն է scandagliare «ծովին խորութիւնը չափել»: այս բային երկրորդական ձեւն է scandigliare, որով կ'ենթադրուի նաեւ զոյականին համար *scandiglio ձեւ մը. հայերէնը կը հաստատէ անոր գոյութիւնը:

Վէռնիֆ «ջնարակ» իտալ. vernice բառն է. բայց վէռնիֆն ունի մեր մէջ նաեւ վէռնիկ ձեւ մը, որ նոյն. ալ կը գտնենք βερνίξի ձեւով. իտալ. vernice բառին բայական ձեւերն են verniciare, verniciato. բայց ասոնց քով կայ նաեւ vernicare, vernicato. ասոնց համեմատ պէտք էր սպասել նաեւ գոյ. *verniche ձեւ մը, որ գոյութիւն չունի. հայերէնն ու յունարէնը կը հաստատեն զայն:

Ֆայանցա «մեծ պնակ» Փրանս. faïence «յախճապակեայ աման» բառն է. երկուքն ալ կը ծագին իտալիոյ Faenza քաղաքին անունէն, ուր ստալին անգամ սկսան պատրաստել յախճապակեայ ափսէներ. բայց իտալերէնի մէջ բառս հասարակ անունան չէր նշանակութեամբ չկայ. հայերէնը՝ որ չի կրնար ց ձայնին եւ ա վերջաւորութեան պատճառաւ Փրանսերէնէ ըլլալ եւ անպատճառ իտալական աղբիւր մը կ'ենթադրէ, կը հաստատէ անոր գոյութիւնը:

cannella	> կանելյա	colera	> կոռելյա
coverta	> կիւվէրքէ	rota	> ըոտտա
tapioca	> բապիյո- ֆա	sicurtà	> սիկուրթա
terrazza	> տանայա	vifella	> վիսէլյա
teatro	> բէատրո	toilette	> տուալէթ
clarinette	> կլարնէթ	capifano	> յափտան

5. Տարբեր աստիճանի բաղաձայններ փոխադարձ ազդեցութեամբ կը հասնին մի-եւնոյն աստիճանին. ինչպէս՝ թրթռունը խուլցած՝

dantela	> բանթէլյա	banca	> փանֆա
tende	> բէնթէ	trombetta	> բռափէթա
locanda	> լոֆանթա	galletta	> ֆալէթա
sedia	> սէթյա	bouquet	> փուֆէթ
soldato	> սոլթաթ	buffet	> փուֆէ
bancarotta	> փանկուո- թա	bussola	> փուսուլյա
batista	> փաթիւֆա	bottine	> փօթին
bianco	> փիյանֆօ	giacheta	> չաֆէթ
banchiere	> փանֆէն	*birocciuolo	> փառչօլ
bottoniera	> փօթիւյա- նա	brillanti	> փալանթի
cedola	> չէթէլէ	galoches	> ֆալօշ
		galanthomme	> ֆալանթօմ
		glycérine	> ֆալսէրին

Խուլը թրթռուն դարձած՝

tamburo	> տամպուրա	cordella	> կօռտէլյա
diploma	> տիպլօմա	cosmétique	> կօսմէտիկ
cigaro	> ցիկարա	zinc	> ճինկօ
roba di camera	> ըոսպատիկ	lastico	> լաստիկ
diplomate	> տիպլօմաթ		

Նկատելի ձեւեր են banco > փանկօ եւ branca > փրոանկա, որոնք անշուշտ նախա-պէս տուած են *պանֆօ, *պանֆա, յետոյ նախաձայնի խլացումով *փանֆօ, *փանֆա եւ վերջապէս անգլանի քով ֆ կակղելով՝ փանկօ, փանկա, որոնց մէջ փ եւ կ իրարու հակադիր ձայներ կը ներկայացնեն: Անմեկ-նելի է ghirlanda, guirlande > քրլանթ (ֆ եւ ք ձայներով):

6. Խուլը մը բառերու մէջ ձայնաւոր-ները յարմարելով իրենց նախորդ կամ յա-ջորդ ձայնաւորին, ստացած են նոյն աստի-ճանը. այսպէս են՝

enveloppe	> ամպլօօփ	tornavite	> բօնօ- վիտա
appartement	> ափաթ- թաման	stimare	> իսթիմարա
trombetta	> բռամ- փաթա	scale	> իսկէլէ
tirante	> բրտէնթէ	ospitale	> օսպի- թաթյա
camera	> յամառա	blouse	> պալուզ
galeria	> կալարիա	soie décréée	> սուաֆրօ
coverta	> կիւվէրքէ	sentina	> սինթինա
giramento	> ցիտօմէթօ	terrazza	> տանայա
gesuita	> ցիգվիթ	pantalon	> փանթօլօն

magnétisme	> մանյաթիզ	politica	> փօլիթիֆա
mangano	> մէնկէմէ	canevas	> ֆանալա
misura	> մուզուրա	canapé	> ֆանափա
scena	> շանա	conosci- mento	> ֆօնիշի- մէնթօ
infuso	> ունփուֆօ	consulto	> ֆօնցօլթօ
rifusa	> ուսու- փուգա	figura	> ֆուկուրա
scuffia	> ուսկուֆա	fortuna	> ֆուրթու- նա
cedola	> չէթէլէ		
saltambarco	> սալթա- մարֆա		

7. Բաղաձայններու անկման օրինակ-ներն են՝ ombrella > օմբրէլյա, saltambarco > սալթամարֆա, franc-maçon > ֆրանթասօն, salsapariglia > սալսարիլյա:

8. Երկու ձայնաւորի մէջ վ ձայնի յա-ւելում՝

duello	> տուվէլլօ	maona	> մալոնա
--------	------------	-------	----------

9. Բաղաձայններու տարանմանութեան օրինակներ.

pantomima	> փանտօ- միմա	nostromo	> լօսթրօմօն
scanno	> իսկէրմի, իսկէմի	falbala	> ֆալպէլյա
ginnastico	> ցիննաս- տիկ	caminetto	> ֆամէլյաթօ

10. Բաղաձայններու նմանացման օրի-նակներ:

galanthomme	> ֆալանթօմ	glycérine	> ֆալսէրին
-------------	------------	-----------	------------

11. Բաղաձայններու տեղափոխութեան օրինակներ:

madapolam	> մատաֆ- փօլ	balena	> պանէլյա
mansarda	> մուսան- տարա	colera	> կօռելյա
		vapeur	> պաֆօն
		fabbrica	> փալիֆա

12. Անկանոն ձայնափոխութիւններ են. f > փ. — phaéton > փաթօն, football > փլթօ-վօլ, forchetta > փուֆէթա, photographe > փօթէկրաֆ:

v > պ. — enveloppe > ամպլօօփ, avvo-
cato > ապուֆաթ:

s > գ. — soirée > գուարէ, sauteuse > գօթիզ, soda > գօտա:

s > շ. — այսպէս է միայն passaporto > փաշափօրթ, որ թերեւս ժողովրդական ստու-գարանութեամբ կապուելով թրթ. փաշա բա-ռին՝ ստացեր է այս ձեւը. կայ նաեւ ռուս. ոմի. пашпортъ ձեւը, որ թուրքերէնէ փո-խառեալ ըլլալու է:

t > լ. — steam > իսլիմ, որմէ եւ steam-
boat > իսլիմպօթ:

t > ֆ. — այսպէս է միայն batista > փաթիւֆա.

r > լ. — America > ամէրիֆա, tour-
nure > քուռնէլ, renga > լինկա, manda-
rina > մանտալինա, sciringa > շիրինկա,
berthe > պէլթա, fabbrica > փալիֆա, frisé
Փիլիֆէ.

ասոնց մեծազոյն մասին մէջ r փոխուած է լ՝
նախորդ եւ յաջորդ r, m, n ձայներու ազդե-
ցութեան տակ. վերջինը փիլիֆէ թերեւս ժո-
ղովրդական ստուգարանութեամբ կցուելով
թրթ. Փիլիֆ «ծիլ, ընծիլ» բառին, որ իմաս-
տով ալ մերձաւոր է գանգրասեր մազերուն:

13. Եւրոպական բառերու ձայնաբանու-
թեան համար կարեւոր է յատկապէս որոշել
լս ձայնին դիրքը հայերէնի մէջ՝ համեմա-
տութեամբ եւր. ֆ ձայնին: «Թուրքերէնէ փո-
խառեալ բառեր» աշխատութեան մէջ տե-
սանք որ տաճկերէնի Յ ձայնը (ճանր կ
կանոնաւորապէս կու տայ չյ. լս. ինչ. թրթ.
qabaq, qarmaqarəş > չյ. լսապալս, լսառմա-
լսառը. իսկ յ k (թէթե կ) կու տայ միշտ
k ինչ. տճկ. kürk, kertenkele > քիւրք,
քէրքէնքէլէ: Արդ՝ երբ համեմատենք մեր
եւրոպական փոխառութիւնները իրենց մայր
ձեւերուն հետ, թէեւ մեծ մասամբ եւրոպա-
կան k ձայնին դէմ կը գտնենք չյ. ֆ, բայց
տեղ տեղ ալ լս, թուրքերէնի մէջ միշտ կ,
որ ճանր ձայնաւորներու քով կը գրուի Գ,
թէթե ձայնաւորներու քով յ:

Եթէ հայերը յ ձայնը թուրքերէն բառե-
րու մէջ դարձուցեր են լս, պատճառն այն է
որ այդ բառերը իրօք ֆոթթ-Ասիոյ թուրքա-
կան արտասանութեամբ կը հնչուէին ղ (որ
լսին մերձաւոր հնչումն է): Բայց ինչո՞ւ եւ-
րոպական փոխառութեանց մէջ ալ k ձայնին
դէմ գրուի լս. միթէ կը պակասէին հայոց կ,
ֆ, գ ձայները: Միակ բացատրութիւնը՝ որ
կարելի է տալ այս մասին, այն է թէ այդ
կարգի բառերը փոխառեալ են թուրքերէնի
միջոցով եւ թուրքական յ արտասանութիւնն
է որ ըստ օրինի դարձած է չյ. լս: Այսպէս՝
անշուշտ թուրքերէնի միջոցով փոխառեալ են
թօլսաթ, լալթառը, շափիսա, քօլսա, քա-
պալսա, լսալաֆաթ, լսամառա, լսալսաթի,
սա, լսուամառա, լսրնալսրնա, լսուփանյա,
լսուփասա, լսամառօթ, լսամարյա, լսալսա-
վալ, լսառմալօլ, լսառանթինա, լսուռատա,
լսուփա, լսօնն, մալսառնա, եւ մինչեւ իսկ
լսազէթա բառերը: Անոնցմէ ոմանք կրկին

ձեւեր ունին. այսպէս լսառանթինա կամ ֆա-
ռանթինա, լսամառա կամ ֆամառա, լսամա-
ռօթ կամ ֆամառօթ, լսնալսնա կամ ֆնալսնա.
Կարգ է որ առաջինները թուրքերէնէ են, իսկ
երկրորդները ուղղակի եւրոպականէն: Ըստ
այսմ ուղղակի եւրոպական ծագում ունին
անթիֆա, ալլուֆա, ապուֆաթ, ըոֆկա,
լսֆօնթօ, լօֆանթա, մուզիֆա, չուֆալի,
պալֆօն, պանֆա, տօթթօն, փաթիւֆա,
փալիֆա, փիլյանֆօ եւն եւն, վերջապէս այն
բոլոր բառերը, որոնց մէջ տճկ. յ ձայնին
դէմ հայերէնը կը հանէ ֆ եւ ոչ լս:

Երկու բառ կայ՝ որոնց ծագումը կաս-
կածելի է. ասոնք են լսուռասն եւ լսուռսէ.
առաջինը Փրանս. corsage բառն է, երկրորդը
Փրանս. corset. երկուքն ալ պատկանելով
եւրոպական, եւ այն ալ կանայցի հագուստի
եւ արդուզարդի, անկարելի է որ թուրքաց
մէջ մուտք գործած եւ ասկէ ալ հայոց ան-
ցած ըլլային: Փոխառութիւնը կատարուած
է որ ըլլայ ուղղակի Փրանսերէնէ: Այս
պէտք է որ ըլլայ ուղղակի Փրանսերէնէ: Այս
պարագային լս ձայնը հայերէնի մէջ անմեկ-
նելի է:

8.

Վերջին խօսք մ'ալ կ'ուզենք ընել նոր
յունարէնէ փոխառեալ բառերու վրայ:

Նոր յունարէնը շատ մեծ ազդեցութիւն
ունեցած է տաճկերէնի վրայ: Օսմաներէն
բառարանները՝ որոնք ամէն անգամ կը մե-
շեն թէ ո՛ր բառը արաբերէնէ կամ պարսկե-
րէնէ առնուած է, յունարէն ծագումը սովո-
րաբար կամ մեծ մասամբ անտես կ'ընեն:
Ասոր գլխաւոր պատճառը այն է որ թէ՛ յու-
նարէնի եւ թէ՛ տաճկերէնի հաւասարապէս
հմուտ մէկը չէ դրաղուած այս խնդրով:⁴
Յոյց տալու համար սակայն թէ ո՛րքան մեծ
եղած է յունարէնի ազդեցութիւնը տաճկե-
րէնի վրայ, բաւական է յիշել որ նոյն իսկ
տաճկութեան բունը կազմով Էֆէնսի բառը
յունարէնէ փոխառեալ է: Յատկապէս յու-
նարէնէ փոխառեալ են նաւի, ծովի, ձկնե-

⁴ 1897 թուին Սորպոնի համալսարանի նոր յու-
նարէն լեզուի ուսուցիչ փրօֆ. Psichari էր մէկ ընկե-
րով հետ ձեռնարկած էր ուսումնասիրելու յունարէնի
ազդեցութիւնը ամբողջ աշխարհիս լեզուներուն վրայ՝
սկսեալ լատիներէնէն մինչեւ չինարէնը, որ նոյնպէս
յունարէնէ փոխառեալ բառեր գտած էր: Արդէն մէկ
ստուակ նիւթ հաւաքած էին. այնքան մեծ էր յունարէ-
նի ազդեցութիւնը ամբողջ աշխարհի վրայ: Այս նպա-
տակով պրօֆ. Psichari աշակերտելով ինձ՝ սորվեցաւ
տաճկերէն լեզուն, հոն գտնուած փոխառութիւններն
ալ հաւաքելու համար: Թէ ի՞նչ եղաւ այդ աշխատու-
թիւնը աւելի յետոյ՝ չգիտեմ:

